

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

**Факультет права, публічного управління і менеджменту**

**Кафедра публічно-правових дисциплін**

**Правознавство:  
навчально-методичний посібник**

Вінниця – 2026 рік

**УДК 34.01/.09**

**Правознавство:** навчально-методичний посібник до практичних занять і самостійної роботи здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра неюридичних спеціальностей. Вінниця, 2026, 48 с.

**Укладач:** Мельничук О.Ф., завідувач кафедри публічно-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор

**Рецензенти:**

1. Кудерська Н. І., професор кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор
2. Оверковська Т. К., доцент кафедри публічно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри публічно-правових дисциплін

Протокол № 6 від «07» січня 2026 р.

Рекомендовано до видання вченою радою факультету права, публічного управління і менеджменту

Протокол № 6 від «15» січня 2026 р.

## ЗМІСТ

|                                                               |    |
|---------------------------------------------------------------|----|
| ВСТУП .....                                                   | 3  |
| ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....                           | 4  |
| СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....                          | 10 |
| ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ..... | 11 |
| ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ.....                | 40 |
| КРИТЕРІЇ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ.....                            | 42 |
| РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....                                 | 45 |

## ВСТУП

Вивчення правознавства формує у здобувачів вищої освіти здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав та свобод людини і громадянина в Україні. Навчальна дисципліна сприяє формуванню правової культури, що є ключовим фактором соціальної відповідальності та свідомої поведінки в суспільстві. Вивчення правових норм, їх застосування та аналіз правових ситуацій формує критичне мислення, уміння логічно оцінювати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Це є універсальною компетенцією для будь-якої спеціальності. Згідно з стандартами вищої освіти України формування базових правових компетентностей є обов'язковим для усіх бакалаврів. Це забезпечує інтеграцію випускників у сучасний суспільний і професійний простір, де правові знання є необхідною складовою компетентності.

**Метою** навчальної дисципліни «Правознавство» є формування у здобувачів вищої освіти системних знань про державу і право, виховання поваги до людської гідності, дотримання прав людини, демократичних цінностей, верховенства права, вміння реалізувати свої права та обов'язки в конкретній ситуації, налагоджувати соціальне партнерство в розв'язанні суспільних проблем та брати активну участь у житті суспільства.

**Основними завданнями** дисципліни «Правознавство» є:

- забезпечити здобувачам вищої освіти здобуття знань про сутність держави і права, особливостей їх виникнення, функціонування й розвитку, ролі та функцій в організації суспільних відносин;
- сформувати в здобувачів вищої освіти системні знання про соціальні норми, верховенство права, права та свободи людини і громадянина та механізми їх захисту;
- сприяти усвідомленню тісного зв'язку між правовими знаннями й суспільними відносинами, розумінню системи загальнолюдських принципів і цінностей, відображених у Конституції та законах України, правової системи в цілому;
- виробити уміння аналізувати суспільно-політичні події, правові явища і процеси;
- розвинути уміння користуватися правовими актами, правничою літературою, Інтернет джерелами;
- сформувати уміння тлумачити та використовувати юридичні норми в конкретних життєвих ситуаціях.

Навчальна дисципліна «Правознавство» є фундаментальною для здобувачів неюридичних спеціальностей, оскільки забезпечує правову грамотність, формує соціально відповідальну поведінку, підвищує професійну ефективність і сприяє розвитку аналітичного та критичного мислення. Вона є необхідною складовою підготовки сучасного фахівця, здатного діяти у правовому полі та забезпечувати законність у своїй професійній і соціальній діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ECTS.

# ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

## РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

### Тема 1. Теорія права

Право як особливий вид соціальних норм. Система соціальних норм. Місце і роль права в цій системі. Поняття права. Ознаки права. Об'єктивне та суб'єктивне право. Функції права та їх види. Принципи права. Верховенство права. Гендерна рівність.

Поняття системи права як внутрішньої його організації. Правова система і правові сім'ї. Норма права та її структура. Види правових норм. Поняття предмету і методу правового регулювання. Правовий інститут та його види. Галузь права. Публічне право. Приватне право.

Правотворчість як процес організації права. Форми права. Джерела права. Правовий звичай. Релігійно-правові норми. Правовий прецедент. Нормативний договір. Нормативно-правовий акт. Види нормативних актів. Дія нормативних актів у часі, просторі та щодо кола осіб. Закон: поняття та види. Конституція: ознаки та види. Підзаконні нормативно-правові акти та їх види. Акти органів місцевого самоврядування. Локально-правові акти. Міжнародно-правовий акт. Міжнародний договір. Поняття законодавства. Право і законодавство. Система законодавства. Структура законодавства та її види. Поняття систематизації законодавства. Інкорпорація та її види. Консолідація. Кодифікація та її види. Кодекси, статuti та положення.

Поняття та ознаки реалізації права. Правовідносини. Види правовідносин. Структура правовідносин. Суб'єкти правовідносин. Об'єкти правовідносин. Зміст правовідносин. Юридичні факти та їх види. Правосуб'єктність. Правоздатність. Дієздатність. Деліктоздатність.

Правова поведінка, її види. Правомірна поведінка. Протиправна поведінка. Поняття, ознаки правопорушення. Склад правопорушення. Вина. Прямий та непрямий умисел. Необережність. Мотив, мета правопорушення.

Відповідальність особи: перспективна і ретроспективна. Поняття, підстави, принципи, цілі й функції юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності. Обставини, що виключають юридичну відповідальність. Презумпція невинуватості.

Правозастосування. Правозастосовний акт. Тлумачення норм права. Способи тлумачення правових норм.

Поняття законності. Суспільний порядок. Правопорядок. Гарантії законності. Правосвідомість. Правова ідеологія. Правова психологія. Правова культура.

### Тема 2. Теорія держави

Виникнення держави і права. Влада і суспільство у додержавний період. Причини виникнення держави і права. Теорії походження держави і права. Історичні типи держав і цивілізаційний підхід. Поняття та ознаки держави. Сутність держави. Суверенітет та його види. Територія держави. Поняття та види функцій держави. Захист суверенітету і територіальної цілісності України як найважливіша функція держави. Правова держава. Громадянське суспільство.

Форма держави. Форма державного правління. Монархія та її види. Республіка та її види. Форма державного (територіального) устрою. Унітарна держава. Автономія. Складна держава. Федерація та її види. Імперія (метрополія, колонія). Конфедерація. Форма державно-політичного режиму. Демократичний політичний режим. Недемократичний політичний режим. Корупція в системі держави. Народовладдя. Державна влада та її ознаки.

Механізм держави. Державний апарат. Державний орган. Класифікація органів держави. Загальна характеристика органів держави. Законодавча влада: поняття, завдання. Парламент. Бікамералізм. Інститут президентства: поняття, завдання. Виконавча влада:

поняття, завдання. Органи виконавчої влади. Антикорупційні органи. Місцеве самоврядування. Моделі місцевого самоврядування. Судова влада: поняття, завдання. Правоохоронні органи: поняття, основні напрямки діяльності.

### **Тема 3. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина**

Поняття прав і свобод людини та громадянина. Права людини як основа сталого розвитку. Система конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Особисті (громадянські) права і свободи. Право на свободу світогляду і віросповідання. Свобода слова і свобода медіа. Межі свободи слова: допустимі обмеження. Баланс між свободою слова та іншими правами (честь, гідність, приватність, безпека). Право на інформацію та право на доступ до публічної інформації. Відкриті дані та їх використання в журналістських розслідуваннях.

Політичні права і свободи. Право на свободу об'єднання у політичні партії і громадські організації. Економічні права і свободи. Соціальні права і свободи. Культурні (духовні) права і свободи. Право на освіту. Академічна доброчесність та її забезпечення. Види академічної недоброчесності. Джерела та наслідки корупції в освіті.

Конституційні гарантії прав людини і громадянина. Захист конституційних прав. Альтернативні способи захисту прав. Медіація як альтернативний спосіб захисту прав людини та 16 ціль сталого розвитку. Комунікаційні техніки медіації.

Конституційні обов'язки громадян України. Військовий обов'язок громадян. Військова служба. Альтернативна (невійськова служба). Права і обов'язки громадян в умовах надзвичайного та воєнного станів. Захист суверенітету і територіальної цілісності України. Правовий статус іноземців, біженців та тимчасово переміщених осіб в Україні. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Міжнародні стандарти у галузі прав людини: поняття, акти, що їх закріплюють. Основоположні права та свободи людини. Механізми захисту прав людини: поняття і види. Загальна декларація прав людини. Міжнародні договори з прав людини. Міжамериканська та європейська системи захисту прав людини. Міжнародний моніторинг здійснення та забезпечення прав людини. Система міжнародного захисту прав людини. Захист прав людини в умовах збройних конфліктів.

## **РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ ГАЛУЗІ ПРАВА УКРАЇНИ**

### **Тема 4. Конституційне право України**

Загальна характеристика конституційного права України. Предмет, метод і джерела конституційного права. Конституційно-правові відносини та їх види. Суб'єкти конституційно-правових відносин. Конституційно-правові норми та їх особливості. Загальна характеристика Конституції України. Декларація про державний суверенітет України. Акт проголошення незалежності України. Правонаступництво України.

Форма правління, форма територіального устрою та політичного режиму України. Національні меншини. Законодавство про мови. Державна символіка. Державний Прапор. Державний Герб. Державний Гімн.

Поняття громадянства. Підстави набуття громадянства України. Умови прийняття до громадянства. Підстави припинення громадянства України. Органи, що вирішують питання громадянства.

Народне волевиявлення. Референдум в Україні. Загальна характеристика виборчої системи України. Види виборчих систем. Види виборів в Україні та особливості їх проведення.

Верховна Рада України: правовий статус, повноваження та структура. Порядок роботи Верховної Ради України. Регламент Верховної Ради України. Правовий статус народних депутатів. Законодавчий процес та його стадії. Поняття парламентського

контролю: види та суб'єкти здійснення.

Президент України: правовий статус і повноваження. Нормативно-правові акти Президента України. Припинення повноважень Президента України. Усунення з поста в порядку імпічменту. Рада національної безпеки і оборони України.

Кабінет Міністрів України: склад, порядок призначення, повноваження. Повноваження Прем'єр-Міністра. Центральні органи виконавчої влади. Місцеві органи виконавчої влади.

Поняття, принципи, система місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування. Правовий статус депутатів місцевих рад. Сільський, селищний, міський голова. Староста села, селища. Акти органів місцевого самоврядування.

Правосуддя. Принципи судоустрою в Україні. Конституційний Суд України: формування, склад, повноваження. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга.

Система судоустрою: структура, повноваження. Місцеві суди. Апеляційні суди. Вищі спеціалізовані суди. Верховний Суд. Загальні положення статусу суддів та присяжних. Кваліфікаційний рівень судді. Вища рада правосуддя.

Прокуратура: система та повноваження. Національна поліція України. Служба безпеки України: завдання, система, обов'язки, права. Адвокатура України. Вимоги до адвоката. Права та обов'язки адвоката. Види адвокатської діяльності. Органи юстиції: завдання та повноваження. Нотаріат. Права та обов'язки нотаріуса. Нотаріальні дії.

## **Тема 5. Адміністративне право України**

Поняття адміністративного права. Джерела адміністративного права. Адміністративні правовідносини. Суб'єкти адміністративних правовідносин. Публічна адміністрація. Співвідношення переконання й примусу в адміністративному праві. Заходи адміністративного примусу. Медіація у публічному управлінні: поняття, особливості та процедура.

Поняття та види публічної служби. Поняття державної служби. Права та обов'язки державних службовців. Основні засади проходження служби в органах місцевого самоврядування.

Поняття, ознаки адміністративного правопорушення (проступку). Склад адміністративного правопорушення (проступку). Види адміністративних правопорушень (проступків).

Корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, за які законом встановлено адміністративну відповідальність.

Поняття адміністративної відповідальності та її особливості. Підстави адміністративної відповідальності. Адміністративне стягнення: поняття й види. Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення (проступки).

## **Тема 6. Кримінальне право України**

Поняття кримінального права. Принципи кримінального права. Загальна характеристика Кримінального кодексу України (ККУ). Завдання ККУ. Дія ККУ щодо осіб, у просторових та часових межах.

Поняття кримінального правопорушення. Кримінальний проступок та злочин. Ознаки злочину. Склад злочину. Види злочинів в залежності від ступеня тяжкості. Закінчене та незакінчене кримінальне правопорушення. Мотиви скоєння злочинів. Неосудність: медичний та юридичний критерії. Вина та її види. Мотив. Мета. Дія. Суспільно-небезпечні наслідки. Причинно-наслідковий зв'язок. Стадії злочину. Готування до злочину. Замах на злочин. Добровільна відмова від доведення злочину до кінця. Співучасть у вчиненні злочину. Поняття співучасті. Види співучасників. Форми співучасті.

Поняття і підстави кримінальної відповідальності. Обставини, що виключають

злочинність діяння. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

Поняття кримінального покарання. Мета покарання. Види кримінальних покарань. Основні покарання. Додаткові покарання. Змішані покарання. Порядок призначення покарання судом. Обставини, що пом'якшують покарання. Обставини, що обтяжують покарання. Повторність, сукупність та рецидив злочинів.

Звільнення від покарання та його відбування. Порядок звільнення від покарання. Звільнення від покарання з випробуванням. Обмеження прав і свобод особи, звільненої від відбування покарання з випробуванням. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Амністія. Порядок застосування. Особи, до яких не застосовується амністія. Помилування. Порядок здійснення помилування. Право на клопотання. Судимість. Погашення та зняття судимості. Примусові заходи медичного характеру: види та порядок застосування. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Види покарань, що застосовуються до неповнолітніх. Особливості застосування покарань. Примусові заходи виховного характеру. Умовно-дострокове звільнення неповнолітніх. Інститут пробації в Україні. Медіація у відновному правосудді за участі неповнолітніх, які підозрюються/обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення. Угода за результатами медіації та її наслідки.

Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Кримінальні правопорушення проти власності. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, за які законом встановлено кримінальну відповідальність.

## **Тема 7. Цивільне та сімейне право України**

Предмет, метод, джерела цивільного права. Цивільні правовідносини та їх види. Об'єкти цивільних правовідносин: поняття та види. Річ та її види. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин (юридичні факти).

Фізичні особи. Правоздатність. Дієздатність та її види. Правові наслідки оголошення особи безвісно відсутньою чи померлою. Юридичні особи та їх види. Правоздатність та дієздатність юридичної особи. Способи виникнення юридичних осіб. Припинення юридичної особи. Держава як суб'єкт цивільних правовідносин.

Поняття та ознаки правочину. Умови дійсності правочину. Підстави визнання правочину недійсним. Нікчемні та заперечні правочини. Наслідки визнання правочину недійсним. Реституція та її види.

Поняття права власності. Зміст права власності. Способи набуття права власності. Підстави припинення права власності. Суб'єкти права власності. Об'єкти права власності. Речові права на чуже майно. Право приватної власності. Суб'єкти та об'єкти права приватної власності. Права щодо своєї приватної власності. Виникнення та припинення права приватної власності. Право державної та комунальної власності. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування як представники суб'єкта державної власності (держави). Об'єкти права державної власності. Суб'єкти та об'єкти права комунальної власності. Право спільної власності. Спільна часткова власність. Спільна сумісна власність.

Суб'єкти та об'єкти права інтелектуальної власності. Особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності. Виникнення права на об'єкти інтелектуальної власності.

Патентування. Авторське право та суміжні права. Авторське право на журналістські матеріали. Суб'єкти авторського права. Автор. Об'єкти авторського права. Твір та його види. Особисті немайнові та майнові авторські права. Суміжні права. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав.

Особливості цивільно-правової відповідальності. Збитки: поняття та види. Реальні збитки. Упущена вигода. Порядок відшкодування. Види цивільно-правової відповідальності. Обставини, що звільняють від цивільно-правової відповідальності. Джерело підвищеної небезпеки. Особливості відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відповідальність за чужу вину. Особливості цивільно-правової відповідальності неповнолітніх осіб.

Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів. Види захисту цивільних прав. Захист честі, гідності та ділової репутації в медіа. Моральна шкода. Підстави та способи компенсації моральної шкоди. Захист права власності. Способи захисту права власності. Віндикаційний позов. Негаторний позов. Способи захисту авторських та суміжних прав. Строк позовної давності.

Поняття зобов'язання. Виникнення та припинення зобов'язань. Майново-правові та зобов'язано-правові способи забезпечення зобов'язань. Договір та його ознаки. Суб'єкти та об'єкти договору. Умови дійсності договору. Види договорів. Істотні умови договору. Звичайні та випадкові умови. Стадії укладення договору. Характеристика окремих видів договорів.

Спадкове право. Спадкування за законом. Спадкування за заповітом. Умови дійсності заповіту. Прийняття спадщини. Спадкова трансмісія. Відумерла спадщина. Поділ спадкового майна.

Поняття та джерела сімейного права. Сімейний кодекс України. Сім'я. Підстави створення сім'ї. Поняття шлюбу. Умови укладання шлюбу. Особи, які не можуть перебувати у шлюбі між собою. Порядок реєстрації шлюбу. Шлюбний договір: поняття та порядок укладення. Припинення шлюбу. Розірвання шлюбу через державні органи реєстрації актів цивільного стану та за рішенням суду. Режим окремого проживання. Визнання шлюбу недійсним за рішенням суду. Особисті немайнові та майнові права подружжя. Особиста приватна власність дружини, чоловіка. Спільна сумісна власність подружжя. Право на утримання (аліменти).

Порядок реєстрації народження дитини. Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей. Майнові права батьків і дітей. Взаємне утримання (аліменти). Позбавлення батьківських прав: підстави та правові наслідки.

Усиновлення. Усиновлювачі. Порядок усиновлення. Права та обов'язки усиновлювача та усиновленого. Опіка та піклування. Права дитини, над якою встановлено опіку чи піклування. Права та обов'язки опікуна та піклувальника. Патронат над дітьми. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.

## **Тема 8. Трудове право України**

Право на працю як засіб забезпечення 8 Цілі сталого розвитку. Предмет та метод трудового права. Трудові правовідносини. Принципи трудового права. Гендерна рівність у трудових відносинах. Джерела трудового права. Колективний договір.

Поняття та види трудового договору. Зміст трудового договору. Випробувальний строк. Порядок укладення трудового договору. Права та обов'язки працівника та роботодавця. Переведення та переміщення працівника. Відсторонення від роботи.

Припинення трудового договору. Загальні підстави припинення трудового договору. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця.

Робочий час. Час відпочинку. Поняття та види відпусток.

Поняття трудової дисципліни. Правила внутрішнього трудового розпорядку. Дисциплінарні стягнення. Порядок накладення та зняття дисциплінарного стягнення.

Поняття та підстави матеріальної відповідальності. Види матеріальної відповідальності.

Заробітна плата. Структура заробітної плати. Мінімальна заробітна плата. Особливості оплати праці у вихідні, святкові та неробочі дні.

Охорона праці. Охорона праці та здоров'я молоді. Охорона праці жінок.

Індивідуальні трудові спори. Порядок вирішення трудових спорів. Колективні трудові спори. Способи вирішення колективних спорів. Медіація як спосіб вирішення трудових спорів. Страйк: порядок організації та проведення. Обмеження у проведенні страйку.

## Тема 9. Земельне та екологічне право України

Поняття, предмет, принципи земельного права України. Склад та цільове призначення земель України. Земельний кодекс України як джерело земельного права. Земельне законодавство та його завдання.

Земельні правовідносини: поняття, суб'єкти, об'єкти та зміст. Право власності на землю. Право землекористування. Право земельного сервітуту. Права та обов'язки землевласників та землекористувачів. Поняття, зміст і завдання правової охорони земель.

Предмет, принципи та система екологічного права. Об'єкти екологічного права. Життя і здоров'я людини в системі об'єктів охорони екологічного права. Збереження екосистем як основа сталого розвитку. Екологічне законодавство. Екологічні права та обов'язки громадян. Право власності на природні ресурси. Право природокористування. Оцінка впливу на довкілля. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення: поняття, зміст, функції.

## СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

| Назви розділів і тем                                     | Кількість годин |          |          |    |    |           |              |         |    |    |    |      |
|----------------------------------------------------------|-----------------|----------|----------|----|----|-----------|--------------|---------|----|----|----|------|
|                                                          | денна форма     |          |          |    |    |           | заочна форма |         |    |    |    |      |
|                                                          | усь<br>ого      | зокрема  |          |    |    |           | усь<br>го    | зокрема |    |    |    |      |
|                                                          |                 | лк       | пз       | лз | із | с.р.      |              | л<br>к  | пз | лз | із | с.р. |
| 1                                                        | 2               | 3        | 4        | 5  | 6  | 7         | 8            | 9       | 10 | 11 | 12 | 13   |
| <b>Розділ 1. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА</b>         |                 |          |          |    |    |           |              |         |    |    |    |      |
| Тема 1. Теорія права                                     | 6               | 2        | 2        |    |    | 2         |              |         |    |    |    |      |
| Тема 2. Теорія держави                                   | 6               | 2        | 2        |    |    | 2         |              |         |    |    |    |      |
| Тема 3. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина | 10              | 2        | 2        |    |    | 6         |              |         |    |    |    |      |
| <b>Разом за розділом 1</b>                               | <b>22</b>       | <b>6</b> | <b>6</b> |    |    | <b>10</b> |              |         |    |    |    |      |
| <b>Розділ 2. ОКРЕМІ ГАЛУЗІ ПРАВА УКРАЇНИ</b>             |                 |          |          |    |    |           |              |         |    |    |    |      |
| Тема 4. Конституційне право України                      | 8               | 2        | 4        |    |    | 2         |              |         |    |    |    |      |

|                                                    |           |           |           |  |  |           |  |  |  |  |  |  |
|----------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|--|--|-----------|--|--|--|--|--|--|
| Тема 5.<br>Адміністративне<br>право України        | 6         | 2         | 2         |  |  | 2         |  |  |  |  |  |  |
| Тема 6. Кримінальне<br>право України               | 6         | 2         | 2         |  |  | 2         |  |  |  |  |  |  |
| Тема 7. Цивільне та<br>сімейне право<br>України    | 10        | 2         | 4         |  |  | 4         |  |  |  |  |  |  |
| Тема 8. Трудове право<br>України                   | 10        | 2         | 4         |  |  | 4         |  |  |  |  |  |  |
| Тема 9. Земельне та<br>екологічне право<br>України | 8         | 2         | 2         |  |  | 4         |  |  |  |  |  |  |
| <b>Разом за розділом 2</b>                         | <b>48</b> | <b>12</b> | <b>18</b> |  |  | <b>18</b> |  |  |  |  |  |  |
| <b>ІНДЗ</b>                                        | <b>20</b> |           |           |  |  | <b>20</b> |  |  |  |  |  |  |
| <b>Усього годин</b>                                | <b>90</b> | <b>18</b> | <b>24</b> |  |  | <b>48</b> |  |  |  |  |  |  |

# ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

## ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ПРАВА

### Практичне заняття 1.

#### План:

1. Поняття та ознаки права.
2. Система права.
3. Форми права.
4. Правовідносини: поняття, види, склад.
5. Правопорушення: поняття, ознаки, види.

#### Вирішіть практичні ситуації:

1. Встановіть відповідність визначень права в теоріях праворозуміння:

|                 |                                                          |
|-----------------|----------------------------------------------------------|
| Психологічна    | Право – це суспільні відносини, його вторить суд         |
| Позитивістська  | Право – це емоції                                        |
| Соціологічна    | Право – це система чинних норм, які походять від держави |
| Природноправова | Право – це міра свободи та справедливості                |

2. Порівняйте систему права та систему законодавства.
3. Обґрунтуйте відмінність між правом і законом.
4. Назвіть приклади нормативно-правових актів як джерел права.
5. Визначте вид правовідносин за галузевою приналежністю:
  - відносини між продавцем і покупцем;
  - відносини між поліцейським і громадянином;
  - відносини між МОН і університетом;
  - відносини між поштою і поштаркою.
6. «Право виростає з національного духу, народної свідомості і набуває специфічного характеру, притаманного тільки певному народові. Законодавець лише виражає в юридичній формі те, що диктує народний дух».  
Представникам якої теорії походження права належить цей вислів:  
а) теологічної; в) теорії природного права; б) історичної; г) позитивістської?
7. Який вид правопорушення вчинено? Яка галузь права його регулює?:

- 7.1. Громадянин А., який керував автомобілем, у результаті дорожньо-транспортної пригоди пошкодив автомобіль громадянина Б.
- 7.2. Громадянин П., перебуваючи у громадському транспорті, голосно лаявся нецензурними словами, не реагував на зауваження пасажирів та водія, чим порушив громадський порядок.
- 7.3. Працівник органу місцевого самоврядування без поважних причин систематично запізнювався на роботу, не виконував посадові обов'язки в установлені строки, що було зафіксовано керівником структурного підрозділу.
- 7.4. Громадянка К. уклала договір купівлі-продажу автомобіля, отримала кошти від покупця, однак передавати автомобіль відмовилася, посилаючись на «зміну обставин», і гроші не повернула.
- 7.5. Посадова особа державного органу умисно внесла неправдиві відомості до офіційного документа з метою отримання неправомірної вигоди для третьої особи.

### **Вирішіть тести:**

1. Об'єктивне юридичне право – це:
- а) система загальнообов'язкових норм, що мають формальний вираз, встановлюються та гарантуються державою з метою впорядкування суспільних відносин;
  - б) міра юридично можливої поведінки, що задовольняє інтереси певної особи;
  - в) сукупність створених державою соціальних норм, що визначають об'єктивні обов'язки учасників правовідносин;
  - г) сукупність моральних зобов'язань людини перед іншими, відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення держави;
  - д) соціально значима поведінка особи свідомо вольового характеру, що врегульована нормами права і спричиняє юридичні наслідки.
2. Системність права як специфічна ознака права означає:
- а) що право з достатньою повнотою втілює основні права та свободи людини, визнані у світовому співтоваристві;
  - б) що право – це не просто сукупність принципів і норм, а їх система, де всі елементи пов'язані та узгоджені;
  - в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо;
  - г) що право виявляє сенс і призначення права;
  - д) що в праві проявляється та втілюється воля, змістом якої є інтерес.
3. Видом нормативно-правового договору як джерела права є:
- а) договір купівлі-продажу;
  - б) договір оренди;
  - в) міжнародно-правова угода;
  - г) спадковий договір;
  - д) шлюбний договір.
4. Основним джерелом права у країнах англо-американської правової сім'ї є:
- а) судовий прецедент;
  - б) нормативний договір;
  - в) міжнародно-правовий акт;
  - г) правовий звичай;
  - д) нормативно-правовий акт.

5. Найвищу юридичну силу в правовій системі Української держави має:

- а) Конституція України;
- б) міжнародний договір;
- в) кодифікований законодавчий акт;
- г) постанова Верховної Ради України;
- д) закон України.

6. Нормативно-правовий акт, прийнятий органом законодавчої влади держави або безпосередньо народом, який регулює найважливіші суспільні відносини, виражає волю та інтереси більшості населення, має вищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів, особливий порядок прийняття, охороняється та гарантується державою – це:

- а) підзаконний нормативно-правовий акт;
- б) закон;
- в) акт застосування права;
- г) правотлумачний акт;
- д) міжнародний договір.

7. Першою історичною формою права вважається:

- а) юридичний прецедент;
- б) нормативний договір;
- в) міжнародно-правовий акт;
- г) правовий звичай;
- д) нормативний акт.

8. Санкціоноване державою правило поведінки, яке утвердилось в суспільстві у результаті багаторазового повторення впродовж тривалого часу – це:

- а) нормативний договір;
- б) правовий звичай;
- в) міжнародно-правовий акт;
- г) нормативний акт;
- д) юридичний прецедент.

9. В Україні основним джерелом права є:

- а) нормативно-правовий договір;
- б) судовий прецедент;
- в) правовий звичай;
- г) нормативно-правовий акт;
- д) правова доктрина.

10. Ознака нормативно-правового договору, що відрізняє його від нормативно-правового акту:

- а) встановлює, змінює чи скасовує норму права;
- б) укладається і набуває чинності згідно зі встановленою процедурою;
- в) є актом свідомої цілеспрямованої поведінки суб'єктів права;
- г) укладається внаслідок вільного волевиявлення сторін, є результатом їх узгодженої волі;
- д) гарантується державою.

11. Правопорушення можливе лише тоді, коли воно вчинене:

- а) правоздатною особою;
- б) особою;

- в) деліктоздатною особою;
- г) відповідальною особою;
- д) посадовою особою.

12. Правоздатність, дієздатність та деліктоздатність у сукупності - це:

- а) правосуб'єктність;
- б) юридичний факт;
- в) юридичний обов'язок;
- г) суб'єктивне право;
- д) об'єктивне право.

13. Фізичні особи набувають правоздатності:

- а) з моменту народження;
- б) з моменту отримання паспорта;
- в) з 16 років;
- г) з 18 років;
- д) з 14 років.

14. Юридичний обов'язок – це:

- а) вид і міра необхідної поведінки, яка встановлена законом;
- б) фактичний склад суспільних відносин, який опосередковується нормами права;
- в) суб'єктивні права сторін;
- г) гарантована правом і законом міра можливої або дозволеної поведінки особи, яка належить суб'єкту незалежно від того, перебуває він у правових відносинах з іншими суб'єктами чи ні;
- д) надання особі певних правових можливостей.

15. Юридичний факт, виникнення і розвиток якого не залежать від волі суб'єктів права має назву:

- а) дія;
- б) подія;
- в) акт;
- г) наказ;
- д) форс-мажор.

## ТЕМА 2. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ

### Практичне заняття 2.

#### План:

1. Основні теорії походження держави.
2. Поняття та ознаки держави.
3. Функції держави.
4. Форма держави.
5. Механізм (апарат) держави.

#### Вирішіть практичні ситуації:

1. Главою держави є президент, який формує уряд і уряд йому підзвітний. *Яка форма правління в державі?*

2. Главою держави є президент, законодавча влада належить парламенту, уряд формує парламент, який йому підзвітний. *Яка форма правління в державі?*

3. Державу очолював халіф, який зосередив у своїх руках владу. Його спадкоємцем міг бути член його сім'ї. *Визначте форму правління.*

4. На певній території діє орган управління, який встановлює загальнообов'язкові правила поведінки, має збройні формування, збирає податки, однак не визнається міжнародною спільнотою та не здійснює стабільного управління всією територією.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи можна вважати це утворення державою?*

*Які ознаки держави відсутні або є спірними?*

*Яке значення має міжнародне визнання для існування держави?*

5. Племінна спільнота має вождя, традиційні норми поведінки, спільну територію проживання та систему вирішення спорів на основі звичаїв.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи є це утворення державою?*

*Яких ключових ознак держави бракує?*

*Чим державна влада відрізняється від суспільної влади в додержавних утвореннях?*

6. Держава запроваджує програми підтримки внутрішньо переміщених осіб; укладає міжнародні договори про безпеку; здійснює контроль за дотриманням екологічних стандартів; реформує судову систему. *Визначте, які функції вона здійснює?*

### **Вирішіть тести:**

1. Держава – це:

а) структурована сукупність всіх політичних явищ і процесів, що існують на певній території; б) система органів влади, що має ознаки суверенітету та здійснює організацію населення на певній території за допомогою примусу;

в) форма об'єднання всіх членів суспільства на певній території для досягнення певних цілей, стабільного розвитку та врегулювання суспільних відносин на всіх рівнях;

г) суверенна політико-територіальна організація публічної влади, певних соціальних сил ( класів, груп, всього народу ), що має апарат управління і примусу, робить свої веління загальнообов'язковими та вирішує як класові, так і загальносоціальні завдання;

д) упорядкована на засадах права система всіх політичних явищ, що функціонують і взаємодіють у суспільстві з метою завоювання, утримання або участі у політичній владі, механізм організації і функціонування політичної влади.

2. Основоположником теологічної теорії походження держави є:

а) М. Лютер;

б) Ф. Аквінський;

в) З. Фрейд;

г) Ж. Марітен;

д) К. Маркс.

3. Представники якої теорії походження держави стверджували, що держава – найкраща форма людського спілкування, яка створюється з метою досягнення загального блага, а влада монарха – природне продовження влади батька:

- а) договірної теорії;
- б) теологічної теорії;
- в) патріархальної теорії;
- г) органічної теорії;
- д) природно-правової теорії.

4. Теорія походження держави, яка пояснювала походження права необхідністю впорядкування (договору) відносин між родами – це:

- а) патріархальна теорія;
- б) теорія примирення;
- в) психологічна теорія;
- г) теологічна теорія;
- д) договірна теорія.

5. Теорія походження держави, яка визначає, що причина виникнення перших державних утворень полягає в наявності переломних чинників при переході до виробляючої економіки – це:

- а) теорія насильства;
- б) технократична теорія;
- в) демографічна теорія;
- г) кризова теорія;
- д) економічна теорія.

6. Основними ознаками держави є:

- а) територія, населення, наявність особливого апарату держави, суверенітет, фінансова система;
- б) населення, наявність особливого апарату держави, державна символіка, мова, офіційна система оподаткування, обороноздатність;
- в) територія, населення, наявність особливого апарату держави, суверенітет, здатність надавати позики та кредити;
- г) територія, населення, наявність особливого апарату держави, суверенітет, офіційна система оподаткування, грошова одиниця, столиця, мова, державна символіка;
- д) територія, населення, суверенітет, державна символіка, мова.

7. Суспільний лад, в якому відносини між людьми регулюють «мононорми» – це:

- а) рабовласницький лад;
- б) феодалний лад;
- в) первісний лад;
- г) буржуазний лад;
- д) демократичний лад.

8. Представниками договірної теорії походження держави є:

- а) Є. Дюрінг, Л. Гумплович, К. Каутський;
- б) К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін;
- в) Р. Філмер, М. Михайловський, Л. Петражицький;
- г) Г. Гроцій, Дж. Локк;
- д) Г. Кельзен, І. Кант, Дж. Остін.

9. Для якої форми держави характерними є: формальний поділ державної влади; зосередження влади в руках глави держави або уряду; у державно-правовому режимі домінують авторитарні методи управління:

- а) тоталітарна форма держави;
- б) авторитарна форма держави;
- в) демократична форма держави;
- г) деспотична форма держави;
- д) монархічна форма держави.

10. Сукупність форм, яка характеризує систему взятих у єдності способів організації державної влади, територіального устрою, методів і засобів її здійснення, які у єдності дають уявлення про організацію влади в державі, систему державних органів, взаємовідносини між центральними і місцевими органами, порядок їх формування – це:

- а) форма територіального устрою;
- б) форма політичної системи суспільства;
- в) форма державного правління;
- г) форма держави;
- д) форма державно-правового режиму.

11. Форма державного правління – це:

а) система форм інституційної, територіальної і політичної організації та здійснення державної влади в країні;

б) спосіб інституційної організації вищої влади в державі, її поділ між вищими органами та їх правове становище;

в) спосіб політичної організації та здійснення державної влади, виражений через сукупність прийомів, методів і засобів, які використовуються у взаєминах держави із суспільством і особою;

г) спосіб територіальної організації влади в державі і співвідношення влади між територіальними частинами, на які вона поділена, і державою в цілому;

д) порядок утворення певних складових частин держави.

12. Різновид монархії, якому притаманні формальна незалежність законодавчої влади, здійснення монархом функцій глави виконавчої влади; право монарха формувати уряд, відповідальний перед ним, право накладення абсолютного вето на закони парламенту, право монарха видавати укази, що мають силу закону – це:

- а) деспотична монархія;
- б) абсолютна монархія;
- в) станово-представницька монархія;
- г) дуалістична монархія;
- д) представницька монархія.

13. У перекладі з латинської «respublica» означає:

- а) спільна справа;
- б) правитель;
- в) влада народу;
- г) єдиний;
- д) говорити.

14. Монархія характеризується такою ознакою:

- а) главою держави є президент;
- б) влада, як правило, передається у спадок і зберігається довічно;
- в) монарх уособлює вищу державну владу в порядку делегування від народу;

- г) монарх є підлеглим будь-яким іншим суб'єктам влади;
- д) монарх несе конкретну політичну і юридичну відповідальність за результати свого правління.

15. Прикладом парламентської республіки є:

- а) Сирія;
- б) Аргентина;
- в) Бразилія;
- г) США;
- д) Індія.

### ТЕМА 3. ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОBOB'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

#### Практичне заняття 3.

##### План:

1. Поняття та види прав і свобод людини та громадянина.
2. Конституційні гарантії прав людини і громадянина.
3. Конституційні обов'язки громадян України.
4. Права та обов'язки в умовах воєнного стану.
5. Механізми захисту прав людини: поняття і види.

##### Вирішіть практичні ситуації:

1. Громадянин України звернувся до органу державної влади з вимогою:
  - забезпечити свободу слова;
  - надати безоплатну медичну допомогу;
  - гарантувати право на участь у виборах;
  - не втручатися в його приватне життя.

*Дайте відповіді на питання:*

*До яких груп прав і свобод належать наведені права?*

*Які з них є правами людини, а які - правами громадянина?*

*Чи всі ці права мають однаковий механізм реалізації?*

2. Іноземець, який законно перебуває в Україні, вимагає забезпечити йому:
  - право на працю;
  - право на участь у всеукраїнському референдумі;
  - право на судовий захист.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які з вимог є обґрунтованими?*

*У чому полягає відмінність між правами людини та правами громадянина?*

*Яке значення має громадянство для обсягу конституційних прав?*

3. Журналісту було відмовлено в доступі до публічної інформації без належного обґрунтування.

*Дайте відповіді на питання:*

*Яке право було порушено?*

*Які конституційні гарантії забезпечують реалізацію цього права?*

*Які органи зобов'язані гарантувати його дотримання?*

4. Особа вважає, що національні суди не забезпечили ефективного захисту її прав.  
Дайте відповіді на питання:

- Які гарантії прав людини передбачає Конституція України?*
- Чи вичерпуються гарантії лише національними засобами захисту?*
- Яке значення має принцип верховенства права у системі гарантій?*

6. Громадянин вважає, що орган державної влади порушив його право на справедливий суд.

Дайте відповіді на питання:

- Які національні механізми захисту прав людини він може використати?*
- За яких умов можливе звернення до міжнародних інституцій?*
- Яку роль відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини?*

### **Вирішіть тести:**

1. Право на життя в Україні:

- а) може бути обмежене законом у будь-якому випадку;
- б) гарантується державою і не може бути скасоване;
- в) належить лише громадянам України;
- г) реалізується лише за рішенням суду.

2. Право на свободу думки і слова передбачає:

- а) заборону критики органів державної влади;
- б) право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію;
- в) обов'язок поширювати лише офіційну інформацію;
- г) можливість обмеження без визначених законом підстав.

3. До політичних прав людини і громадянина в Україні належить:

- а) право на освіту;
- б) право на працю;
- в) право брати участь в управлінні державними справами;
- г) право на охорону здоров'я.

4. Конституційне право на свободу об'єднань означає право:

- а) створювати лише політичні партії;
- б) вступати лише до профспілок;
- в) створювати громадські об'єднання для захисту своїх прав і свобод;
- г) діяти лише з дозволу органів державної влади.

5. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина:

- а) допускається виключно за рішенням органів місцевого самоврядування;
- б) можливе лише у випадках, передбачених Конституцією України;
- в) не допускається за жодних обставин;
- г) здійснюється виключно Президентом України.

6. Право на повагу до гідності людини означає, що:

- а) гідність може бути обмежена в умовах надзвичайного стану;
- б) держава гарантує захист честі та гідності кожної особи;

- в) це право належить лише громадянам України;
- г) реалізується лише за згодою держави.

7. Право на недоторканність житла передбачає, що:

- а) проникнення до житла можливе без будь-яких підстав;
- б) огляд житла допускається лише з дозволу органів місцевого самоврядування;
- в) ніхто не може бути безпідставно позбавлений житла;
- г) проникнення до житла можливе лише на підставі вмотивованого рішення суду.

8. Право на таємницю листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції:

- а) може бути обмежене виключно за рішенням суду;
- б) не підлягає жодним обмеженням;
- в) належить лише державним службовцям;
- г) може бути обмежене за рішенням роботодавця.

9. Конституційне право на мирні зібрання передбачає:

- а) обов'язок отримувати дозвіл органів влади;
- б) можливість проведення зібрань без попереднього повідомлення;
- в) право збиратися мирно без зброї з попереднім повідомленням органів влади;
- г) заборону проведення зібрань у воєнний час.

10. Право на звернення до органів державної влади означає право:

- а) подавати звернення лише колективно;
- б) звертатися виключно до суду;
- в) направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів влади;
- г) звертатися лише до органів місцевого самоврядування.

## **ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ**

### **Практичне заняття 4.**

#### **План:**

1. Характеристика конституційного права України як галузі.
2. Загальні засади Конституції України.
3. Інститут громадянства України.
4. Референдум в Україні.
5. Характеристика виборчої системи України.

#### **Вирішіть практичні ситуації:**

1. Верховна Рада України ухвалила закон, норми якого суперечать окремим положенням Конституції України. Орган виконавчої влади застосовує цей закон, мотивуючи це тим, що він є «спеціальним» і прийнятий пізніше, ніж Конституція України.

*Дайте відповіді на питання:*

*Яке місце Конституції України в системі джерел права?*

*Чи може закон мати вищу юридичну силу, ніж Конституція України?  
Які механізми забезпечують верховенство Конституції України?*

2. Орган місцевого самоврядування встановив правила, що обмежують реалізацію конституційних прав громадян, не передбачених законом.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи належать такі правовідносини до предмета конституційного права України?  
Який метод правового регулювання застосовується в конституційному праві?  
Які принципи конституційного права порушено?*

3. Державний орган, ухвалюючи рішення, виходив виключно з міркувань доцільності, ігноруючи вимоги законності та прав людини.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які загальні засади Конституції України було порушено?  
У чому полягає зміст принципу верховенства права?  
Чи можуть загальні засади бути безпосередньо застосовані судом?*

4. У публічних виступах посадова особа заявила, що права людини можуть бути повністю скасовані рішенням органів державної влади «в інтересах держави».

*Дайте відповіді на питання:*

*Які засади конституційного ладу заперечуються в цій позиції?  
Яке місце людини та її прав у системі загальних засад?  
Чи допускає Конституція України повне скасування прав людини?*

5. Особа, яка народилася за кордоном від батьків - громадян України, постійно проживає в іншій державі та не має паспорта громадянина України.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи є ця особа громадянином України?  
Які принципи громадянства України застосовуються в цій ситуації?  
Чи допускається позбавлення громадянства України?*

6. Ініціативна група громадян запропонувала винести на всеукраїнський референдум питання щодо податків і державного бюджету.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи може таке питання бути предметом референдуму?  
Які обмеження щодо предмета референдуму встановлює Конституція України?*

7. Громадянину України, який досяг 18 років, було відмовлено в участі у виборах.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які принципи виборчого права порушено?  
Чи допускаються обмеження виборчих прав?  
Які механізми захисту виборчих прав існують?*

8. Під час виборчої кампанії політична партія використала адміністративний ресурс для агітації.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які принципи виборчого процесу порушено?  
Яка відповідальність може наставати за такі дії?*

## Практичне заняття 5.

### План:

1. Верховна Рада України: правовий статус, повноваження та структура.
2. Президент України: правовий статус і повноваження.
3. Кабінет Міністрів України: склад, порядок призначення, повноваження.
4. Поняття, принципи, система місцевого самоврядування.
5. Конституційний Суд України: формування, склад, повноваження.
6. Система судоустрою: структура, повноваження.
7. Характеристика правоохоронних органів України.

### Вирішіть практичні ситуації:

1. Верховна Рада України ухвалила постанову, якою зобов'язала Кабінет Міністрів України безпосередньо видати підзаконний нормативно-правовий акт визначеного змісту.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи належить таке рішення до повноважень Верховної Ради України?*

*Які контрольні повноваження парламенту щодо Кабінету Міністрів України передбачені Конституцією?*

2. Президент України видав указ, яким тимчасово зупинив дію закону України, ухваленого Верховною Радою, мотивуючи це загрозою національній безпеці.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи має Президент України повноваження зупиняти дію законів?*

*Якими є конституційні механізми впливу Президента на законодавчий процес?*

*Які наслідки може мати перевищення повноважень Президентом?*

3. Кабінет Міністрів України прийняв постанову, якою встановив нові правила, що фактично змінюють положення закону України.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи вправі Кабінет Міністрів України змінювати або доповнювати закон?*

*Яке місце актів Кабінету Міністрів у системі джерел права?*

4. Місцева державна адміністрація скасувала рішення сільської ради щодо управління комунальним майном, посиляючись на недоцільність такого рішення.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи має місцева державна адміністрація такі повноваження?*

*Які принципи місцевого самоврядування порушено?*

*Якими є гарантії органів місцевого самоврядування?*

5. Суд загальної юрисдикції відмовився застосувати закон України, вважаючи його неконституційним, не звертаючись до Конституційного Суду України.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи має суд загальної юрисдикції такі повноваження?*

*Яка виключна компетенція Конституційного Суду України?*

*Які правові наслідки має рішення Конституційного Суду?*

6. Слідчі провели обшук у житлі особи без ухвали суду, мотивуючи це «нагальною необхідністю».

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи є такі дії правомірними?*

*Які конституційні гарантії прав людини можуть бути порушені?*

**Вирішіть тести:**

1. Всеукраїнський референдум із питання проголошення незалежності України відбувся:
  - а) 16 липня 1990 р.;
  - б) 24 серпня 1990 р.;
  - в) 1 грудня 1990 р.;
  - г) 28 червня 1991 р.;
  - д) 1 грудня 1991 р.
2. Виборча система, яка означає, що обраним вважається той кандидат (або список кандидатів), який отримав кваліфіковану більшість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. Кваліфікованою більшістю може бути 2/3, 3/4 голосів виборців, які взяли участь у голосуванні:
  - а) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
  - б) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
  - в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
  - г) змішана виборча система;
  - д) пропорційна виборча система.
3. Різновид референдуму, на який вноситься закон, прийнятий Верховною Радою України, що набуває чинності лише за результатами референдуму:
  - а) факультативний референдум;
  - б) ратифікаційний референдум;
  - в) консультативний референдум;
  - г) законодавчий референдум;
  - д) імперативний референдум.
4. За мажоритарною виборчою системою відносної більшості обраним вважається кандидат, який отримав:
  - а) найбільшу порівняно з іншими кандидатами кількість голосів виборців;
  - б) більше 50 % голосів виборців;
  - в) 50 % + 1 голос виборців;
  - г) встановлену законом більшість голосів виборців, на відміну від 50 %;
  - д) голоси виборців, необхідні для подолання 5%-ого виборчого бар'єру.
5. Суб'єктами ініціювання всеукраїнського референдуму є:
  - а) Кабінет Міністрів України;
  - б) Президент України та Український народ;
  - в) український народ та Кабінет Міністрів України;
  - г) Верховна Рада України та український народ;
  - д) Центральна виборча комісія та український народ.
6. Верховенство права в Україні означає, що:
  - а) держава може обмежувати права людини на власний розсуд;
  - б) закони мають вищу юридичну силу порівняно з Конституцією;
  - в) Конституція України має найвищу юридичну силу;
  - г) міжнародні договори не застосовуються в Україні.

7. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Президент України;
- г) Конституційний Суд України.

8. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є:

- а) держава;
- б) Президент України;
- в) Верховна Рада України;
- г) народ України.

9. До повноважень Конституційного Суду України належить:

- а) розгляд кримінальних справ;
- б) здійснення правосуддя у цивільних справах;
- в) вирішення питань про відповідність законів Конституції України;
- г) ухвалення законів України.

10. Форма державного правління в Україні відповідно до Конституції України є:

- а) абсолютна монархія;
- б) президентська республіка;
- в) парламентсько-президентська республіка;
- г) федеративна республіка.

## **ТЕМА 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ**

### **Практичне заняття 6.**

#### **План:**

1. Загальна характеристика адміністративного права.
2. Поняття та види публічної служби.
3. Поняття, ознаки, склад адміністративного правопорушення.
4. Види адміністративних правопорушень.
5. Корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, за які законом встановлено адміністративну відповідальність.
6. Поняття адміністративної відповідальності та її особливості.

#### **Вирішіть практичні ситуації:**

1. Державна податкова служба прийняла індивідуальний адміністративний акт, яким зобов'язала приватне підприємство сплатити податки під загрозою застосування штрафу.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи належать ці правовідносини до предмета адміністративного права?*

*Який метод правового регулювання застосовано в цій ситуації?*

2. Особа обіймає посаду в державному органі на постійній основі, отримує заробітну плату з державного бюджету та здійснює владні управлінські функції.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи належить така діяльність до публічної служби?*

*До якого виду публічної служби вона відноситься?*

3. Громадянин перебував у громадському місці в стані алкогольного сп'яніння, однак своєю поведінкою не порушував громадський порядок і не заважав іншим особам.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи наявні всі ознаки адміністративного правопорушення?*

*Чи може наставати адміністративна відповідальність у цій ситуації?*

4. Водій транспортного засобу порушив правила дорожнього руху, перевищивши швидкість у межах населеного пункту.

*Дайте відповіді на питання:*

*До якого виду адміністративних правопорушень належить це порушення?*

*Яка сфера суспільних відносин зазнала посягання?*

*Яким нормативним актом передбачена відповідальність?*

5. Посадова особа органу місцевого самоврядування несвоєчасно подала щорічну декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

*Дайте відповіді на питання:*

*До якого виду правопорушень належить ця дія?*

*Який склад адміністративного правопорушення наявний?*

*Яка адміністративна відповідальність може наставати?*

6. За вчинення адміністративного правопорушення особі було винесено постанову про накладення адміністративного стягнення без надання їй можливості висловити свої заперечення.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи дотримано принципів адміністративної відповідальності?*

*Які процесуальні гарантії особи було порушено?*

*Якими способами може бути оскаржене таке рішення?*

### **Вирішіть тести:**

1. Адміністративне право України регулює:

- а) майнові та немайнові цивільні відносини;
- б) управлінські відносини у сфері публічної влади;
- в) трудові відносини між працівником і роботодавцем;
- г) кримінально-правові відносини.

2. Суб'єктом владних повноважень є:

- а) будь-яка фізична особа;
- б) юридична особа приватного права;
- в) орган державної влади або орган місцевого самоврядування, що здійснює владні управлінські функції;
- г) громадське об'єднання.

3. Адміністративний акт - це:

- а) підзаконний акт;
- б) договір між приватними особами;

- в) індивідуальне владне рішення суб'єкта публічної адміністрації;
- г) закон, прийнятий Верховною Радою України.

4. До методів адміністративно-правового регулювання належить:

- а) диспозитивний метод;
- б) імперативний метод;
- в) договірний метод;
- г) рекомендаційний метод.

5. Адміністративна відповідальність настає за:

- а) злочини;
- б) дисциплінарні проступки;
- в) адміністративні правопорушення;
- г) цивільні правопорушення.

6. Основним нормативно-правовим актом, що регулює адміністративну відповідальність в Україні, є:

- а) Кримінальний кодекс України;
- б) Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- в) Цивільний кодекс України;
- г) Кодекс законів про працю України.

7. Адміністративне стягнення - це:

- а) захід дисциплінарного впливу;
- б) захід кримінального покарання;
- в) міра відповідальності, що застосовується за адміністративне правопорушення;
- г) спосіб цивільно-правового захисту.

8. До видів адміністративних стягнень належить:

- а) позбавлення волі;
- б) виправні роботи;
- в) адміністративний арешт;
- г) позбавлення батьківських прав.

9. Адміністративне провадження - це:

- а) діяльність судів з розгляду цивільних справ;
- б) сукупність процесуальних дій щодо розгляду і вирішення адміністративних справ;
- в) діяльність Верховної Ради України;
- г) виконання кримінальних покарань.

10. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень здійснюється:

- а) лише в адміністративному порядку;
- б) виключно через прокуратуру;
- в) у порядку адміністративного судочинства;
- г) у порядку кримінального провадження.

## ТЕМА 6. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

### Практичне заняття 7.

#### План:

1. Кримінальний закон.
2. Кримінальне правопорушення.
3. Суб'єкт кримінального правопорушення.
4. Обставини, що виключають кримінальну відповідальність.
5. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності.
6. Покарання та його види.

#### Вирішіть практичні ситуації:

1. Особа вчинила діяння у грудні 2023 року. У січні 2024 року набрав чинності новий закон, яким посилено кримінальну відповідальність за таке діяння.

*Дайте відповіді на питання:*

*Який кримінальний закон підлягає застосуванню?*

*Чи має кримінальний закон зворотну дію в часі?*

*У яких випадках допускається зворотна дія кримінального закону?*

2. Особа віком 13 років умисно завдала тілесних ушкоджень іншій особі.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи є ця особа суб'єктом кримінального правопорушення?*

*З якого віку настає кримінальна відповідальність за тілесні ушкодження?*

*Які особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх?*

3. Особа, захищаючи себе від реального нападу, заподіяла нападнику шкоду, що була необхідною для припинення посягання.

*Дайте відповіді на питання:*

*Яка обставина виключає кримінальну відповідальність у цій ситуації?*

*Які умови правомірності такої поведінки?*

*Як відмежувати необхідну оборону від її перевищення?*

4. Особа вперше вчинила нетяжкий злочин, щиро розкалася, відшкодувала завдану шкоду та примирилася з потерпілим.

*Дайте відповіді на питання:*

*Яка підстава звільнення від кримінальної відповідальності можлива?*

*Які умови необхідні для її застосування?*

*Чим звільнення від кримінальної відповідальності відрізняється від виправдання?*

5. Суд визнав особу винною у вчиненні злочину невеликої тяжкості та обирає вид і міру покарання.

*Дайте відповіді на питання:*

*Яка мета кримінального покарання відповідно до КК України?*

*Які види покарань можуть бути призначені за злочин невеликої тяжкості?*

*Які обставини враховує суд при призначенні покарання?*

6. Мельник таємно проник до будинку Іванченка та викрав комп'ютер. Судом Мельник був визнаний неосудним.

*Чи є підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності?*

7. Скакун разом із Сенчуком скоїли вбивство Титаренко. Протягом 15 років вони ухилялися від правоохоронних органів. Нових правопорушень протягом цього часу не скоїли.

*Чи вичерпала себе кримінальна відповідальність?*

### **Вирішіть тести:**

1. Кримінальне право України регулює:

- а) цивільні правовідносини;
- б) кримінальні правопорушення та кримінальну відповідальність;
- в) трудові відносини;
- г) адміністративні правопорушення.

2. Суб'єктом кримінального правопорушення може бути:

- а) будь-яка фізична особа;
- б) лише особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності;
- в) юридична особа;
- г) держава.

3. Кримінальна відповідальність настає за:

- а) цивільні правопорушення;
- б) адміністративні проступки;
- в) кримінальні правопорушення;
- г) дисциплінарні порушення.

4. Склад кримінального правопорушення включає:

- а) суб'єкт, об'єкт, обставини;
- б) суб'єкт, об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторону;
- в) тільки суб'єкт та об'єкт;
- г) тільки дію та наслідок.

5. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується:

- а) мотивом та метою;
- б) дією або бездіяльністю та їхніми наслідками;
- в) віком правопорушника;
- г) бажанням кривдника.

6. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення включає:

- а) мотив, мету та психічне ставлення до дії;
- б) тільки наслідок;
- в) об'єкт правопорушення;
- г) спосіб вчинення злочину;

7. Обставинами, що виключають кримінальну відповідальність, є:

- а) особиста неприязнь;
- б) необхідна оборона;
- в) суспільна небезпека;
- г) тяжкість наслідків.

8. Кримінальне покарання може бути:  
а) лише штрафом;  
б) тільки позбавленням волі;  
в) видами, передбаченими КК України;  
г) усним зауваженням.

9. Примирення сторін у кримінальному праві застосовується:  
а) у всіх випадках злочину;  
б) тільки до тяжких злочинів;  
в) у випадках, передбачених законом;  
г) лише на етапі судового розгляду;

10. Невинуватість особи до визнання судом означає:  
а) особа автоматично притягується до відповідальності;  
б) потерпілий може переслідувати особу;  
в) особа вважається невинуватою до винесення судового вироку;  
г) держава може обмежити права особи за підозрою.

## ТЕМА 7. ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

### Практичне заняття 8.

#### План:

1. Учасники цивільних правовідносин.
2. Правочини як підстава виникнення цивільних правовідносин.
3. Цивільно-правовий договір: поняття, зміст, форма, види.
4. Спадкування за заповітом і за законом.

#### Вирішіть практичні ситуації:

1. Андрій, якому 17 років, самостійно уклав договір купівлі-продажу мотоцикла та сплатив повну вартість. Батьки Андрія звернулися до суду з вимогою визнати договір недійсним, оскільки їхньої згоди не було.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи має Андрій цивільну дієздатність для укладення такого договору?*

*Чи є підстави для визнання договору недійсним?*

*Які норми ЦК України підлягають застосуванню?*

2. Підприємець продав Власовій земельну ділянку разом із розташованою на ній будівлею. Через місяць підприємець заявив, що будівля не була предметом договору і підлягає демонтажу.

*Дайте відповіді на питання:*

*Що є об'єктами цивільних прав у цій ситуації?*

*Чи може будівля бути відокремлена від земельної ділянки?*

*Як вирішується спір відповідно до цивільного законодавства?*

3. Гришина уклала договір дарування квартири на користь племінника Дмитра, перебуваючи у стані сильного душевного хвилювання після смерті чоловіка. Через деякий час вона звернулася до суду з вимогою визнати правочин недійсним.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи може такий стан особи бути підставою для визнання правочину недійсним?*

*Який вид недійсності правочину можливий у цьому випадку?  
Які докази мають значення для суду?*

4. Між ТОВ «Будсервіс» та Кравчуком укладено договір підряду на ремонт квартири. Роботи виконано з істотними недоліками та з порушенням строків.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які права має замовник у разі неналежного виконання договору?  
Чи може Кравчук вимагати розірвання договору та відшкодування збитків?  
Які статті ЦК України регулюють цю ситуацію?*

6. Катерина виявила, що її фотографія використовується на комерційному сайті без її згоди.

*Дайте відповіді на питання:*

*Яке цивільне право порушене?  
Які способи захисту цивільних прав може застосувати Катерина?  
Чи можлива компенсація моральної шкоди?*

7. Після смерті Заверухи залишилися квартира, автомобіль і банківський вклад. Заповіту не було. Спадкоємцями є дружина, повнолітній син та мати померлого.

*Дайте відповіді на питання:*

*Хто є спадкоємцями за законом?  
Як розподіляється спадщина між ними?*

## **Практичне заняття 9.**

### **План:**

1. Поняття та джерела сімейного права.
2. Поняття шлюбу та умови його укладання.
3. Особисті немайнові та майнові права подружжя.
4. Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей.
5. Права та обов'язки усиновлювача та усиновленого.

### **Вирішіть практичні ситуації:**

1. Анастасія (17 років) та Борис (25 років) подали заяву про державну реєстрацію шлюбу. Мати Анастасії заперечує проти укладення шлюбу та звертається до суду з вимогою заборонити реєстрацію.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які умови укладення шлюбу встановлені СК України?  
Чи можливе зниження шлюбного віку в цій ситуації?  
Які правові наслідки укладення шлюбу без дотримання вимог закону?*

2. Після укладення шлюбу чоловік заборонив дружині працювати та наполягав на веденні нею домашнього господарства, мотивуючи це «інтересами сім'ї».

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи має чоловік право обмежувати професійну діяльність дружини?  
Які особисті немайнові права подружжя порушені?  
Які способи захисту прав можливі в цій ситуації?*

3. Подружжя під час шлюбу придбали квартиру, яку оформили на ім'я дружини. Після розірвання шлюбу чоловік вимагає визнати квартиру спільною сумісною власністю. Дайте відповіді на питання:

*Який правовий режим майна, набутого під час шлюбу?  
Чи має значення, на чиє ім'я оформлено майно?  
Як здійснюється поділ такого майна?*

4. Після розірвання шлюбу дитина проживає з матір'ю. Батько ухиляється від сплати аліментів, мотивуючи це тим, що він не бачиться з дитиною. Дайте відповіді на питання:

*Чи звільняє відсутність спілкування з дитиною від обов'язку утримання?  
Які способи стягнення аліментів передбачені законодавством?  
Яка відповідальність настає за несплату аліментів?*

5. Кравченко зловживає алкоголем, не піклується про малолітню дитину та систематично залишає її без нагляду. Орган опіки та піклування звернувся до суду. Дайте відповіді на питання:

*Які підстави для позбавлення батьківських прав передбачені СК України?  
Хто має право звернутися до суду з таким позовом?  
Які правові наслідки позбавлення батьківських прав?*

### **Вирішіть тести:**

1. Сімейне право регулює:

- а) трудові відносини;
- б) майнові відносини між підприємствами;
- в) особисті та майнові відносини між членами сім'ї;
- г) кримінальні відносини.

2. Шлюб в Україні - це:

- а) релігійний обряд;
- б) фактичне співжиття;
- в) союз жінки і чоловіка
- г) союз двох чоловіків.

3. Шлюбний вік в Україні становить:

- а) 16 років;
- б) 17 років;
- в) 18 років;
- г) 21 рік.

4. Права та обов'язки подружжя виникають:

- а) з моменту спільного проживання;
- б) з моменту реєстрації шлюбу;
- в) з моменту заручин;
- г) з моменту укладення шлюбного договору.

5. Майно, набуте подружжям у шлюбі, є:

- а) приватною власністю одного з них;
- б) державною власністю;
- в) спільною сумісною власністю;

г) спільною частковою власністю.

6. Батьки зобов'язані утримувати дитину до:

- а) 16 років;
- б) 18 років;
- в) 21 року;
- г) 25 років.

7. Аліменти можуть стягуватися:

- а) лише добровільно;
- б) лише за рішенням суду;
- в) за договором або за рішенням суду;
- г) лише органами опіки.

8. Позбавлення батьківських прав здійснюється:

- а) органами опіки;
- б) судом;
- в) нотаріусом;
- г) прокурором.

9. Розірвання шлюбу в судовому порядку здійснюється, якщо:

- а) немає дітей;
- б) є спір про майно;
- в) один із подружжя заперечує;
- г) шлюб триває до 1 року.

10. Дитина має право:

- а) лише на виховання;
- б) лише на утримання;
- в) на сім'ю, ім'я, громадянство, захист;
- г) лише на освіту.

## **ТЕМА 8. ТРУДОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ**

### **Практичне заняття 10.**

#### **План:**

1. Трудовий договір та його види.
2. Порядок укладення трудового договору.
3. Припинення трудового договору.
4. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника.
5. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця.

#### **Вирішіть практичні ситуації:**

1. Граченку відмовили у прийнятті на роботу без пояснення причин після проходження співбесіди, хоча всі кваліфікаційні вимоги були дотримані.

*Оцініть правомірність відмови.*

*Визначте, які норми трудового законодавства порушено.*

*Запропонуйте спосіб захисту прав особи.*

2. Працівника допустили до роботи без видання наказу та без укладення трудового договору, але з фактичним виконанням трудових функцій протягом трьох місяців.  
*Дайте відповіді на питання:*

*Чи правомірний допуск до роботи?*

*Чи виникли трудові правовідносини?*

3. Працівника звільнили у період випробувального строку без зазначення причин.  
Проаналізуйте законність звільнення.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які гарантії має працівник у період випробування?*

*Чи можливе оскарження звільнення?*

4. Працівник був призваний на військову службу за призовом під час мобілізації та потрапив у полон. Після повернення із полону він пройшов лікування і був комісований із військової служби за станом здоров'я. Коли працівник повернувся на підприємство з метою продовження роботи, то роботодавець повідомив, що повернути його на попередню посаду не може, оскільки на його місці вже працює інший працівник.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які гарантії має працівник?*

*Чи можливе оскарження дій роботодавця?*

### **Практичне заняття 11.**

#### **План:**

1. Робочий час та його види.
2. Час відпочинку: поняття, види.
3. Оплата праці.
4. Дисципліна праці та дисциплінарна відповідальність працівника.
5. Матеріальна відповідальність у трудовому праві.

#### **Вирішіть практичні ситуації:**

1. Працівника залучали до надурочних робіт без його згоди та без додаткової оплати.  
*Дайте відповіді на питання:*

*Чи допускається таке залучення?*

*У яких випадках надурочні роботи є законними?*

*Які способи захисту прав працівника?*

2. Роботодавець систематично виплачує заробітну плату із затримкою на один місяць, посилаючись на фінансові труднощі. Оцініть правомірність дій роботодавця.  
*Дайте відповіді на питання:*

*Які гарантії щодо строків виплати зарплати встановлено законом?*

*Яка відповідальність передбачена за порушення строків виплати зарплати?*

3. Працівникові оголосили догану за запізнення, не витребувавши письмових пояснень.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи дотримано процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності?*

*Які вимоги встановлює закон?*

*Як працівник може оскаржити стягнення?*

4. Працівника зобов'язали відшкодувати повну вартість обладнання, яке він зіпсував з необережності, договір про повну матеріальну відповідальність із ним не укладався.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи правомірні вимоги роботодавця?*

*У яких випадках настає повна матеріальна відповідальність?*

*Визначте межі відповідальності працівника.*

5. Працівникові відмовили у наданні щорічної відпустки, мотивуючи це виробничою необхідністю.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи допускається така відмова?*

*Які гарантії права на відпустку встановлені законом?*

*Які дії може вчинити працівник?*

6. Працівника звільнили у зв'язку зі скороченням штату без попередження за два місяці. Проаналізуйте законність звільнення.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які гарантії передбачені при скороченні?*

*Які наслідки має порушення процедури?*

7. Працівник вважає своє звільнення незаконним і бажає поновитися на роботі. Визначте порядок захисту трудових прав.

*Дайте відповіді на питання:*

*До яких органів може звернутися працівник?*

*Які строки звернення до суду встановлені законом?*

### **Вирішіть тести:**

1. Трудове право регулює:

- а) цивільні відносини;
- б) трудові відносини між працівником і роботодавцем;
- в) кримінальні відносини;
- г) адміністративні відносини.

2. Основним актом трудового законодавства є:

- а) ЦК України;
- б) КЗпП України;
- в) КАС України;
- г) КК України.

3. Трудовий договір - це:

- а) цивільно-правовий контракт;
- б) угода між працівником і роботодавцем;
- в) адміністративний акт;
- г) односторонній правочин.

4. Заробітна плата виплачується не рідше:

- а) одного разу на місяць;
- б) двох разів на місяць;
- в) раз на квартал;
- г) за домовленістю.

5. Випробувальний строк для найманих працівників не може перевищувати:

- а) 4 місяців;
- б) 2 місяці;
- в) 3 місяці;
- г) 1 року.

6. Надурочні роботи допускаються:

- а) завжди;
- б) за бажанням роботодавця;
- в) у виняткових випадках;
- г) за рішенням профспілки.

7. Дисциплінарним стягненням є:

- а) штраф;
- б) догана;
- в) позбавлення волі;
- г) адміністративний арешт.

8. Щорічна основна відпустка становить не менше:

- а) 14 днів;
- б) 21 дня;
- в) 24 календарних днів;
- г) 30 днів.

9. Звільнення за ініціативою роботодавця допускається:

- а) у будь-якому випадку;
- б) лише за підставами, передбаченими законом;
- в) за усною домовленістю;
- г) без пояснень.

10. Трудові спори розглядаються:

- а) нотаріусом;
- б) комісією з трудових спорів або судом;
- в) органами місцевого самоврядування;
- г) прокуратурою.

## **ТЕМА 9. ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ**

### **Практичне заняття 12.**

#### **План:**

1. Земельні правовідносини: поняття, суб'єкти, об'єкти та зміст.
2. Форми власності на землю України.
3. Права та обов'язки природокористувачів.
4. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення: поняття, зміст, функції.

## Вирішіть практичні ситуації:

1. Антончук отримав у спадщину земельну ділянку сільськогосподарського призначення. Він має намір продати її юридичній особі.

*Дайте відповіді на питання:*

*Хто може бути власником земель сільськогосподарського призначення?*

*Чи має право Антончук відчужити таку земельну ділянку?*

*Які обмеження та умови встановлює земельне законодавство?*

2. Борисенко використовує земельну ділянку сільськогосподарського призначення для будівництва та експлуатації автомийки.

*Дайте відповіді на питання:*

*Чи відповідає таке використання цільовому призначенню землі?*

*Які правові наслідки нецільового використання земельної ділянки?*

*Який порядок зміни цільового призначення землі?*

3. Сільська рада передала ТОВ «АгроЛан» земельну ділянку комунальної власності в оренду строком на 10 років. Через 3 роки рада вирішила достроково припинити договір без згоди орендаря.

*Дайте відповіді на питання:*

*За яких умов можливе дострокове розірвання договору оренди землі?*

*Які права має орендар?*

*Який порядок вирішення земельних спорів у цій ситуації?*

4. Власник земельної ділянки Власенко не має прямого доступу до автомобільної дороги. Єдиний можливий проїзд - через сусідню ділянку Гавришук, але він заперечує.

*Дайте відповіді на питання:*

*Що таке земельний сервітут?*

*Чи може сервітут бути встановлений примусово?*

*Який орган уповноважений вирішувати спір?*

5. Жителі села звернулися зі скаргою на діяльність підприємства, яке здійснює викиди в атмосферне повітря без належних дозволів.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які екологічні права громадян порушено?*

*Які органи здійснюють державний екологічний контроль?*

*Які правові наслідки можливі для підприємства?*

6. ТОВ «ЕкоБуд» розпочало будівництво промислового об'єкта без проведення оцінки впливу на довкілля.

*Дайте відповіді на питання:*

*У яких випадках проведення ОВД є обов'язковим?*

*Які правові наслідки порушення процедури ОВД?*

*Чи може громадськість впливати на прийняття рішень?*

7. Підприємство здійснює забір підземних вод для виробничих потреб без спеціального дозволу.

*Дайте відповіді на питання:*

*Що належить до спеціального використання природних ресурсів?*

*Які дозвільні документи необхідні?*

*Яка відповідальність передбачена за порушення?*

8. Міщук здійснив незаконну вирубку дерев у лісосмузі.

*Дайте відповіді на питання:*

*Які види юридичної відповідальності можуть наставати?*

*За якими критеріями розмежовується адміністративна та кримінальна відповідальність?*

**Вирішіть тести:**

1. Земельне право регулює відносини щодо:

- а) користування надрами;
- б) використання та охорони земель;
- в) охорони вод;
- г) охорони лісів.

2. Земля в Україні є:

- а) власністю держави;
- б) власністю громадян;
- в) основним національним багатством;
- г) об'єктом цивільного обігу без обмежень.

3. Основним актом земельного законодавства є:

- а) ЦК України;
- б) ЗК України;
- в) КАС України;
- г) КЗпП України.

4. Право власності на землю може бути:

- а) лише приватним;
- б) лише державним;
- в) приватним, комунальним, державним;
- г) лише комунальним.

5. Суб'єктами земельних правовідносин є:

- а) лише громадяни;
- б) лише держава;
- в) фізичні та юридичні особи, держава, громади;
- г) лише органи влади.

6. Земельний сервітут - це:

- а) форма власності;
- б) право обмеженого користування чужою землею;
- в) заборона користування;
- г) форма оренди;

7. Оренда землі оформлюється:

- а) усно;
- б) договором;
- в) наказом;

г) рішенням суду.

8. Землі сільськогосподарського призначення використовуються для:

- а) промисловості;
- б) житлової забудови;
- в) ведення сільського господарства;
- г) рекреації.

9.Порушення земельного законодавства тягне:

- а) лише цивільну відповідальність;
- б) лише адміністративну;
- в) юридичну відповідальність, передбачену законом;
- г) моральну відповідальність.

10. Екологічне право регулює відносини у сфері:

- а) економіки;
- б) охорони навколишнього природного середовища;
- в) управління підприємствами;
- г) трудових відносин.

11. Кожен має право на:

- а) безпечне довкілля;
- б) необмежене використання ресурсів;
- в) приватизацію природи;
- г) знищення природних об'єктів.

12. Принцип сталого розвитку означає:

- а) пріоритет економіки;
- б) збалансування екологічних, соціальних і економічних інтересів;
- в) заборону використання ресурсів;
- г) повну дерегуляцію.

## **ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ**

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) – Підготовка наукової роботи (публікація статті, участь у виконанні наукових проектів – 20 балів, публікація тез – 10 балів, презентація доповіді на конференції, круглому столі – 5 балів).

Рекомендовані теми ІНДЗ:

1. Теорії походження держави і права.
2. Інститут президентства: поняття, завдання.
3. Виконавча влада: поняття, завдання.
4. Органи виконавчої влади.
5. Моделі місцевого самоврядування.
6. Судова влада: поняття, завдання.
7. Правоохоронні органи: поняття, основні напрямки діяльності.
8. Право як особливий вид соціальних норм.

9. Верховенство права як фундаментальний принцип.
10. Правотворчість як процес організації права.
11. Поняття та ознаки реалізації права.
12. Відповідальність особи: перспективна і ретроспективна.
13. Міжнародні стандарти у галузі прав людини.
14. Основоположні права та свободи людини.
15. Гарантії та механізми захисту прав і свобод людини: поняття і види.
16. Система конституційних прав і свобод людини і громадянина.
17. Особисті (громадянські) права і свободи.
18. Право на свободу світогляду і віросповідання.
19. Право на інформацію.
20. Політичні права і свободи.
21. Право на свободу об'єднання у політичні партії і громадські організації.
22. Економічні права і свободи.
23. Соціальні права і свободи.
24. Культурні права і свободи.
25. Право на освіту.
26. Конституційні обов'язки громадян України.
27. Військовий обов'язок громадян.
28. Права і обов'язки громадян в умовах надзвичайного та воєнного станів.
29. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.
30. Загальна характеристика конституційного права України.
31. Конституційно-правові відносини та їх види.
32. Загальна характеристика виборчої системи України.
33. Верховна Рада України: правовий статус, повноваження та структура.
34. Президент України: правовий статус і повноваження.
35. Кабінет Міністрів України: склад, порядок призначення, повноваження.
36. Поняття, принципи, система місцевого самоврядування.
37. Конституційний Суд України: формування, склад, повноваження.
38. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга.
39. Система судоустрою: структура, повноваження.
40. Прокуратура: система та повноваження.
41. Національна поліція України: поняття, повноваження.
42. Служба безпеки України: завдання, система, обов'язки, права.
43. Адвокатура України: поняття, завдання.
44. Співвідношення переконання й примусу в адміністративному праві.
45. Заходи адміністративного примусу.
46. Поняття та види публічної служби.
47. Правові основи діяльності засобів масової інформації.
48. Поняття адміністративної відповідальності та її особливості.
49. Підстави адміністративної відповідальності.
50. Адміністративне стягнення: поняття й види.
51. Види злочинів в залежності від ступеня тяжкості.
52. Поняття та види корупції.
53. Антикорупційні органи України: поняття, повноваження.
54. Поняття і підстави кримінальної відповідальності.
55. Обставини, що виключають злочинність діяння.
56. Поняття та види кримінальних покарань.
57. Примусові заходи медичного характеру: види та порядок застосування.
58. Види покарань, що застосовуються до неповнолітніх.
59. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України.
60. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

61. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи.
62. Кримінальні правопорушення проти виборчих трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.
63. Кримінальні правопорушення проти власності.
64. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки.
65. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту.
66. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності.
67. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.
68. Цивільні правовідносини та їх види.
69. Правові наслідки оголошення особи безвісно відсутньою чи померлою.
70. Способи виникнення юридичних осіб.
71. Держава як суб'єкт цивільних правовідносин.
72. Поняття та ознаки правочину.
73. Умови дійсності правочину.
74. Підстави виникнення представництва.
75. Поняття та зміст права власності.
76. Виникнення права на об'єкти інтелектуальної власності.
77. Авторське право та суміжні права.
78. Відповідальність за порушення авторського права.
79. Особливості цивільно-правової відповідальності.
80. Особливості цивільно-правової відповідальності неповнолітніх осіб.
81. Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів.
82. Захист честі, гідності та ділової репутації особи.
83. Майново-правові та зобов'язано-правові способи забезпечення зобов'язань.
84. Договір та його ознаки.
85. Спадкування за законом.
86. Спадкування за заповітом.
87. Право на працю.
88. Трудові правовідносини.
89. Джерела трудового права.
90. Порядок укладення трудового договору.
91. Припинення трудового договору.
92. Розірвання трудового договору за ініціативою працівника.
93. Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця.
94. Поняття та види відпусток.
95. Поняття трудової дисципліни.
96. Дисциплінарна відповідальність.
97. Порядок вирішення трудових спорів.
98. Страйк: порядок організації та проведення.
99. Способи захисту сімейних прав та інтересів.
100. Особисті немайнові та майнові права подружжя.
101. Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей.
102. Майнові права батьків і дітей.
103. Земельний кодекс України як джерело земельного права.
104. Право земельного сервітуту.
105. Особливості оренди землі та орендна плата за землю.
106. Права та обов'язки природокористувачів.
107. Екологічні права та обов'язки громадян.
108. Право власності на природні об'єкти.
109. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення.

## КРИТЕРІЇ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Методи оцінювання: увесь перелік письмових, усних та практичних тестів/екзаменів, проектів, презентацій тощо, які використовуються для оцінювання успішності особи, яка навчається, і визнання досягнення результатів навчання освітнього компонента.

Поточний контроль проводиться на усіх видах аудиторних занять (лекції, практичні заняття), а також оцінюється самостійна робота, у тому числі й індивідуальні завдання, з кожної теми.

Поточний контроль на усіх видах аудиторних занять реалізується такими методами: усного і письмового опитування, виступів на практичних заняттях, підготовка та демонстрація презентацій тощо, проведення контрольних робіт на інше.

Поточний контроль виконання самостійної роботи, в тому числі й індивідуальних завдань, здійснюється за усіма темами.

Форми здійснення поточного контролю та кількість балів за кожну форму визначаються викладачем.

Методи підсумкового оцінювання: усний залік.

Підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за практичну діяльність; оцінка за ІНДЗ; оцінка (бали) за участь у наукових конференціях, олімпіадах, підготовку наукових публікацій тощо. Здобувачам вищої освіти після аудиторних занять надається право підвищувати свій рейтинг під час складання екзаменів та заліків (підсумкового контролю) за графіком екзаменаційної сесії.

На підсумковий (семестровий) контроль - залік – рішенням кафедри відводиться 20 балів.

Результат освітньої діяльності здобувача вищої освіти оцінюється згідно з Критеріями оцінювання знань і вмінь студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за такими рівнями і критеріями:

| Оцінка за<br>шкалами<br>ЄКТС,<br>стобаловою,<br>розширеною | Критерії оцінювання | Рівень<br>досягнен<br>ь<br>здобувач<br>а |
|------------------------------------------------------------|---------------------|------------------------------------------|
|------------------------------------------------------------|---------------------|------------------------------------------|

|                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                  |
|-------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
| <p>А<br/>90-100<br/>балів<br/>ВІДМІННО</p>      | <p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на поглибленому рівні; комплексом знань та вмінь, який характеризується системністю. Застосування знань здійснюється на основі самостійного цілеутворення, побудови власних програм діяльності.</p> <p>Здобувач проявляє нешаблонність мислення у виборі і використанні елементів комплексу знань, здатний самостійно і творчо використовувати набуті уміння відповідно до варіативних ситуацій навчання.</p> <p>Здобувач спроможний самостійно формулювати узагальнення та висновки, нові задачі, розв'язувати нестандартні задачі, ситуації. Навчально-пізнавальна активність обумовлена пізнавальними інтересами, мотивами саморозвитку і професійного становлення.</p> <p>Здобувач проявляє інтерес до актуальних проблем відповідного освітнього компонента, може під керівництвом викладача вибрати предмет наукового дослідження, проводити самостійну науково-дослідну роботу.</p> | <p>ВИСОКИЙ</p>   |
| <p>В<br/>80-89<br/>балів<br/>ДУЖЕ<br/>ДОБРЕ</p> | <p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на поглибленому рівні.</p> <p>Здобувач володіє комплексом знань та вмінь, який є частково-впорядкованим. У процесі застосування знань студент спроможний вибрати необхідний елемент комплексу знань та вмінь.</p> <p>Застосування знань та вмінь здійснюється як у стандартних ситуаціях, так і при незначних варіаціях умов на основі використання загальних рекомендацій. Відбувається перенесення сформованих умінь або їх комплексів на розв'язування незнайомих задач, ситуацій.</p> <p>Навчально-пізнавальна активність стимулюється пізнавальними інтересами, продукт діяльності оцінюється як професійно значущий.</p>                                                                                                                                                                                                                                                             |                  |
| <p>С<br/>75-79<br/>балів<br/>ДОБРЕ</p>          | <p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на підвищеному рівні, може усвідомлено застосовувати знання та вміння для висвітлення суті питання. Комплекс знань частково-структурований. Знання застосовуються переважно у знайомих ситуаціях.</p> <p>Здобувач усвідомлює особливості навчальних задач, ситуацій тощо. Пошук способів їх розв'язання здійснюється за зразком.</p> <p>Здобувач спроможний аргументувати застосування певної методичної дії у ході розв'язування задач, ситуацій тощо.</p> <p>Навчально-пізнавальна активність стимулюється мотивами професійного становлення і пізнавальними інтересами.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | <p>ДОСТАТНИЙ</p> |

|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |               |
|---------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|
| D<br>60-74<br>балів<br>ЗАДОВІЛЬНО     | Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на середньому рівні, може проілюструвати власними прикладами відповідь на питання, частково усвідомлює специфіку навчальних та прикладних задач, ситуацій тощо, має знання про способи розв'язування типових задач, ситуацій тощо. Однак процес самостійного розв'язування задач, ситуацій тощо потребує опори на зразок.<br>Навчально-пізнавальна активність здобувача є ситуативно-евристичною. Домінують мотиви обов'язку та особистого успіху. Використання засобів саморозвитку та самопізнання відбувається не усвідомлено. | ЗАДОВІЛЬНИЙ   |
| E<br>50-59<br>балів<br>ДОСТАТНЬО      | Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компоненту на середньому рівні. Має уявлення про специфіку навчальних та прикладних задач, ситуацій тощо. Виконання дій при роз'ясненні задач, ситуацій частково усвідомлюється, здійснюється частково правильно.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | НИЗЬКИЙ       |
| Fx<br>35-49<br>балів<br>НЕЗАДОВІЛЬНИЙ | Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на елементарному рівні, має уявлення про зміст основних розділів. Виконання окремих дій відбувається не усвідомлено, однак переважно правильно, навчально-пізнавальна активність мотивується ситуативно-прагматичним інтересом.                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | НЕЗАДОВІЛЬНИЙ |
| F<br>0-34<br>балів<br>НЕПРИЙНЯТО      | Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на елементарному рівні, має уявлення про зміст окремих розділів. Виконання окремих методичних дій відбувається несвідомо, у більшості неправильно, навчально-пізнавальна активність проявляється лише у ситуаціях зовнішнього примусу.                                                                                                                                                                                                                                                                                            |               |

#### 8. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

| Поточний контроль та самостійна робота |    |     |    |     |    |     |    |          |    |     |    |     |    |     |    |     |    | Підсумковий контроль | Загальна кількість |     |
|----------------------------------------|----|-----|----|-----|----|-----|----|----------|----|-----|----|-----|----|-----|----|-----|----|----------------------|--------------------|-----|
| Розділ 1                               |    |     |    |     |    |     |    | Розділ 2 |    |     |    |     |    |     |    |     |    |                      |                    |     |
| Т1                                     |    | Т2  |    | Т3  |    | Т4  |    | Т5       |    | Т6  |    | Т7  |    | Т8  |    | Т9  |    | ІНДЗ                 | залік              |     |
| ауд                                    | ср | ауд | ср | ауд | ср | ауд | ср | ауд      | ср | ауд | ср | ауд | ср | ауд | ср | ауд | ср |                      |                    |     |
| 5                                      | 1  | 5   | 1  | 5   | 1  | 5   | 2  | 5        | 2  | 5   | 2  | 5   | 2  | 5   | 2  | 5   | 2  | 20                   | 20                 | 100 |

### Шкала оцінювання: стобалова, ECTS, розширена

| Сума балів за всі види освітньої діяльності | Оцінка ЄКТС | Оцінка за розширеною шкалою                               |
|---------------------------------------------|-------------|-----------------------------------------------------------|
|                                             |             | <i>Для екзамену, заліку, курсової роботи, практики</i>    |
| 90-100                                      | A           | ВІДМІННО                                                  |
| 80-89                                       | B           | ДУЖЕ ДОБРЕ                                                |
| 75-79                                       | C           | ДОБРЕ                                                     |
| 60-74                                       | D           | ЗАДОВІЛЬНО                                                |
| 50-59                                       | E           | ДОСТАТНЬО                                                 |
| 35-49                                       | FX          | НЕЗАДОВІЛЬНО З МОЖЛИВІСТЮ ПОВТОРНОГО СКЛАДАННЯ            |
| 1-34                                        | F           | НЕПРИЙНЯТНО З ОБОВ'ЯЗКОВИМ ПОВТОРНИМ ВИВЧЕННЯМ ДИСЦИПЛІНИ |

### РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

#### *Основна*

#### *Нормативно-правові акти:*

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст.27.
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VII (322а-08). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. Додаток № 51. Ст. 1122.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341- III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст.19.
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №49. Ст. 2056.
8. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 5. Ст. 2.
9. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
10. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
11. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
12. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст.376.

13. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. №280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
14. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. Ст.380.
15. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 17. Ст. 121.
16. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст.349.
17. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст.546.
18. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст.135.
19. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

### ***Підручники та навчальні посібники:***

1. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: Підручник. Київ: Кондор, 2024. 280 с.
2. Молдован В.В., Чулінда Л.І. Правознавство. Навчальний посібник. ЦУЛ, 2020. 184 с.
3. Правознавство. Курс лекцій: навч. посіб.; за заг. ред В. О. Ананьїна [Електронний ресурс]. Київ: ІСЗІ КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. 267 с.
4. Правознавство: підручник / В.С. Ковальський [та ін.]; 14-те вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 660 с.
5. Правознавство : навч. посіб. / М. М. Пендюра, О. Я. Лапка, А. Л. Калінюк та ін. Київ: 7БЦ, 2022. 548 с.
6. Основи правознавства : навч. посіб. для здобувачів освіти неюрид. спец. / уклад.: Світлана Євгенівна Булавіна, Юрій Петрович Крисюк, Ольга Михайлівна Юхимюк; за заг. ред. д.ю.н., проф. М. М. Яцишина. 3-тє вид., зі змінами та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 196 с.
7. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. 360 с.
8. Практикум для самостійної роботи студентів з дисципліни «Правознавство» [Електронний ресурс] : навч. посібник / Гаєвая О. В., Гаряєва Г. М., Кузьменко О. В. [та ін.] ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків, 2024. 376 с. [URI: https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/75910](https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/75910)

### ***Додаткова***

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред В. Галуцька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2021. 656 с.
2. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, А. Берлач та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька, В. Фелика. Вид. 5-те. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 700 с.
3. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
4. Аніщук В.В., Шубала Д.О. Особливості правового регулювання дистанційної та надомної роботи в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2025. Випуск 89: частина 2. С.98-103.
5. Антикорупція та доброчесність. Навчально-методичний комплекс

дисципліни. Офіс доброчесності НАЗК. Київ, 2024. 324 с.

6. Дякович М. М. Сімейне право України : навч. посіб. / М. М. Дякович. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.

7. Земельне право : підручник / О. І. Баїк, У. П. Бобко, М. С. Долинська, А. О. Дутко, Н. М. Павлюк ; за ред. О. І. Баїк. Львів : Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2021. 385 с.

8. Земельне право : підручник. 3-тє вид., доп. і перероб.; за ред. М. В. Шульги. Харків : Юрайт, 2023. 592 с.

9. Екологічне право у схемах та визначеннях : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. К. Р. Резворович. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с.

10. Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків : Право, 2021. 592 с.

11. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. Київ: Ваїте, 2021. 528 с.

12. Конституційне право України. Підручник: 11-е видання. Ужгород; РІК-У; 2023. 536 с.

13. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях): навч. посіб./ О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2023. 520 с.

14. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

15. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник за заг.ред. В.В. Сухоноса В.В. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. 672 с.

16. Мельничук О. Ф., Сухоребра Т. І. Удосконалення конституційної моделі місцевого самоврядування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №1. С. 59-61.

17. Мельничук О.Ф., Мельничук О.А., Павліченко І.М. Європейська соціальна хартія (переглянута) як міжнародний стандарт захисту соціальних та економічних прав в Україні. *Наукові перспективи*. 2025. № 5(59). С. 1349-1358.

18. Мельничук О.Ф., Саліхов О.О. Впровадження медіації для потреб органів публічної влади. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право»*. 2023. №9 (15). С. 476-486

19. Мельничук О.Ф., Хіміч Ю. М. Перспективи розвитку децентралізації публічної влади в Україні. *Наукові перспективи. Серія «Право»*. Випуск № 8(38) 2023. С. 489-498.

20. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця, 2021. 196 с.

21. Практикум з теорії держави і права: навч. посібник / Кол. авт. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 500 с.

22. Цивільне право України (особлива частина): практикум / А. С. Амеліна, Н. В. Лаговська, Л. Д. Менів, О. М. Обривкіна, І. В. Чеховська; Університет ДФС України. Ірпінь, 2020. 550 с.

23. Цивільне право України: Навчальний посібник /Борисова В. І., Іванова К. Ю., Карнаух Б. П., Ходико Ю. Є Харків: Право, 2021. 396 с.

24. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с.

25. Чернега В. Трудове право та правові форми врегулювання трудових спорів

(національне, міжнародне, зарубіжне, порівняльне). Київ: Ліра-К, 2025. 568 с.

26. Яременко О. І., Намазова Ю. І. Теоретичні підходи до формування гендерної політики в публічному управлінні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 70-75.

27. Яременко О. І., Намазова Ю. І. Аналіз сучасних наукових підходів до проблем гендерної політики у системі публічного управління України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 5 – 6. С 76-81.

28. Melnychuk Olha, Melnychuk Oleh A., Polishchuk Anna S., Ishchuk Andrii M. Transformation Of Legal Regulation Of Labor in Ukraine In The Context Of The Experience Of Foreign Countries Under Covid-19 Conditions. *ECS Transactions*. 2022. Volume 107. Number 1. Pp.18215-18226.

29. Melnychuk O., Opolska N., Ostapenko O., Lapshyn S., Ishchuk A. Utilising mediation for conflict resolution: insights and future directions. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*. 2024; 3:1143 <https://doi.org/10.56294/sctconf20241143> (Scopus)

30. Olha Melnychuk, Oleksandr Yaremenko, Tetyana Kronivets, Natala Opolska Protecting the rights of children in the armed conflict: the tasks before the state government. *Amazonia Investiga*. 11 (60), 32-38, 2022. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.3>

## 16. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Веб-портал органів виконавчої влади України [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)
2. Єдиний державний реєстр судових рішень <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
3. Офіційне інтернет-представництво Президента України [www.president.gov.ua](http://www.president.gov.ua)
4. Офіційний веб-портал Верховної Ради України <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
5. Порядок розгляду скарг/повідомлень щодо фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації <https://drive.google.com/file/d/1qJKYHUmEVEFLyZd3S2a2C3cNGwlJser6/view>
6. Постанова КМУ № 220 (4 березня 2023 р.) Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>
7. Проект Закону «Про академічну доброчесність» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43481>
8. Сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
9. Сайт Національної парламентської бібліотеки України <http://nplu.org/>